

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
РЕЛІГІЙНА ОРГАНІЗАЦІЯ «ВИЩИЙ ДУХОВНИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«ТАВРІЙСЬКИЙ ХРИСТІЯНСЬКИЙ ІНСТИТУТ»**

Кафедра соціально-гуманітарних дисциплін

**СИЛАБУС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«Педагогіка»**

Для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Спеціальність – 041 Богослов'я
Галузь знань – 04 Богослов'я

Затверджено на засіданні кафедри
Протокол № 1 від 04 жовтня 2019 р.

1. Дані про викладача дисципліни

Прізвище, ім'я, по батькові викладача	Рязанцева Тетяна Олександрівна
Контактний телефон	050-70-30-368
E-mail	tanya11lady@gmail.com
Розклад занять	П'ятниця 10:00, ауд. 4 (у розкладі можливі зміни)
Консультації	Середа 14:00 -15:00, ауд. 4 (у розкладі можливі зміни)

2. Анотація дисципліни

Вивчення дисципліни «Педагогіка» спрямоване на ознайомлення студентів з основами педагогічної науки, теорії навчання та теорії виховання, сутністю та особливостями організації навчального процесу навчання; дидактичними принципами та методами.

Навчальна дисципліна «Педагогіка» належить до нормативних дисциплін.

3. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, освітня програма, рівень вищої освіти	Характеристика навчальної дисципліни	
		Денна форма навчання	Заочна форма навчання
Кількість кредитів – 6	Галузь знань 04 Богослов'я	Нормативна	
Загальна кількість годин 180 – д.в. 150 – з. в.	Спеціальність 041 Богослов'я	Рік підготовки	
	Освітня програма Бакалавр богослов'я.	3-й	3-й
	Рівень вищої освіти: бакалаврський	Лекції	
		60 год.	12 год.
		Семінари	
		30 год.	12 год.
		Практичні	
		0 год.	0 год.
		Самостійна робота	
90 год.	126 год.		
Вид контролю: 1 іспит			

4. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета курсу :забезпечити теоретичну і практичну підготовку студентів до виконання функціональних обов'язків християнського керівника; створити умови, наближені до практичної професійної діяльності; забезпечити творчий розвиток особистості студента.

Основними завданнями вивчення дисципліни є:засвоєння студентами головних положень сучасної педагогіки; формування педагогічної позиції щодо процесу навчання учнів; набуття досвіду володіння методами навчання та виховання; упровадження дидактичних знань та способів діяльності на практиці.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні досягти таких результатів навчання (компетентностей):

Інтегральна компетентність	Здатність використовувати отримані знання, уміння й навички для власного особистісного (духовного) зростання та ефективного лідерського служіння.
Загальні компетентності	<ol style="list-style-type: none"> 1. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу. 2. Здатність до критичного мислення. 3. Здатність самостійно працювати з літературними джерелами. 4. Здатність використовувати основи філософських знань для формування світоглядної позиції. 5. Здатність використовувати основи педагогічних знань в процесі професійного розвитку. 6. Розуміння природи наукових знань та меж їх застосування в практиці християнського керівництва.
Спеціальні (фахові, предметні) компетентності	<p>Знати:</p> <ul style="list-style-type: none"> • основи педагогіки, її поняття і категорії з послідуочим використанням їх в професійній діяльності; • знати підходи до визначення педагогіки як науки, її взаємозв'язок з іншими науками, основні методи наукової педагогіки; • певні знання і уміння з питань навчання і виховання. <p>Вміти:</p> <ul style="list-style-type: none"> • грамотно використовувати поняття й категорії педагогіки в дискусіях і рішеннях проблемних завдань і питань; • оволодіти навиками чіткого формулювання зрозуміти й категорій, диференціації схожих зрозуміти, термінів; • володіти поняттями щодо структури, завдань і цілей учбової діяльності, особливостей засвоєння знань, умінь і

	<p>навичок; оволодіти постановки проблемних питань по темі;</p> <ul style="list-style-type: none"> • самостійно виявляти закономірності взаємозв'язку процесів виховання, навчання; • знати основні підходи до виховання, його функції, моделі й методи; • уміти ставити й вирішувати проблемні питання й задачі, самостійно визначати методи й моделі виховання на основі одержаних теоретичних знань <p>Володіти:</p> <ul style="list-style-type: none"> • уявленнями про виховний процес; • уявленнями про навчальний процес; • педагогічними навичками.
--	--

5. Міждисциплінарні зв'язки

Курс «Педагогіка» вивчається після курсу «Психологія» та «Духовне формування».

6. Програма навчальної дисципліни «Педагогіка»

П'ятий семестр

Змістовий модуль 1: Загальні основи педагогіки

Тема 1. Педагогіка як наука.

Педагогіка як наука й мистецтво. Основні педагогічні категорії. Система педагогічних знань. Зв'язок педагогіки з іншими науками.

Тема 2. Система освіти в Україні.

Поняття про систему освіти України. Освітньо – кваліфікаційні рівні, наукові ступені, вчені звання в Україні. Вища та післядипломна освіта в Україні.

Тема 3. Зміст освіти й зміст навчання.

Поняття «зміст освіти», рівні формування змісту освіти. Нормативно-правові документи, в яких відображено зміст освіти. Поняття «зміст навчання». Нормативно – правові документи, в яких відображено зміст навчання.

Тема 4. Методи науково – педагогічних досліджень.

Сутність та особливості наукових досліджень у педагогіці. Класифікація методів науково-педагогічних досліджень. Теоретичні методи наукового дослідження. Методи емпіричного дослідження. Етапи педагогічного дослідження.

Змістовий модуль 2: Теорія навчання (дидактика)

Тема 1 (5). Дидактика. Процес навчання.

Дидактика як наука. Предмет дослідження дидактики. Компоненти навчання. Функції та етапи навчання. Види навчання.

Тема 2 (6). Закономірності, принципи та правила навчання.

Закономірності навчання. Принципи навчання. Правила навчання.

Тема 3 (7). Індивідуалізація та диференціація в освіті.

Поняття «індивідуалізація в освіті». Форми індивідуалізації навчальної роботи. Поняття «диференціація», «диференціація в освіті». Види й рівні диференціації. Диференціація навчання. Напрями та профілі диференціації.

Тема 4 (8). Методи навчання.

Поняття «методи навчання». Класифікації методів навчання.

Тема 5 (9). Форми навчання.

Поняття «форми організації навчання» та «форми навчання». Системи навчання.

Тема 6 (10). Засоби навчання.

Поняття «засоби навчання». Класифікація засобів навчання. Наочність як основа для відображення змісту навчання. Види наочності. Засоби унаочнення та їх класифікація. Вимоги для підготовки та використання засобів унаочнення. Технічні засоби навчання.

Шостий семестр

Змістовий модуль 3: Теорія виховання

Тема 1 (11). Розвиток і формування особистості.

Поняття «індивід», «особистість», «індивідуальність». Розвиток та формування особистості, напрями розвитку. Вікові етапи розвитку особистості та індивідуальні особливості. Фактори, що впливають на розвиток та формування особистості.

Тема 2 (12). Теорія виховання: сутність, мета.

Виховання в цілісному педагогічному процесі. Сутність та мета виховання.

Тема 3 (13). Закономірності, фактори, принципи, правила, компоненти.

Закономірності виховання: підходи, загальна характеристика. Основні фактори, що визначають та впливають на процес виховання. Характеристика основних принципів та правил виховання.

Тема 4 (14). Напрями, види, типи виховання.

Загальні методи виховання. Етапи процесу виховання. Шляхи підвищення ефективності процесу виховання. Організаційні форми виховання.

7. Теми лекційних занять

№	Назва теми	Кількість годин д.в.	Кількість годин з.в.
<i>П'ятий семестр</i>			
1	Тема 1. Педагогіка як наука. Педагогіка як наука й мистецтво. Основні педагогічні категорії. Система педагогічних знань. Зв'язок педагогіки з іншими науками.		1
2	Тема 2. Система освіти в Україні. Поняття про систему освіти України. Освітньо – кваліфікаційні рівні, наукові ступені, вчені звання в Україні. Вища та післядипломна освіта в Україні.		1
3	Тема 3. Зміст освіти й зміст навчання. Поняття «зміст освіти», рівні формування змісту освіти. Нормативно-правові документи, в яких відображено зміст освіти. Поняття «зміст навчання». Нормативно – правові документи, в яких відображено зміст навчання.		1
4	Тема 1 (5). Дидактика. Процес навчання. Дидактика як наука. Предмет дослідження дидактики. Компоненти навчання. Функції та етапи навчання. Види навчання.		1
5	Тема 2 (6). Закономірності, принципи та правила навчання. Закономірності навчання. Принципи навчання. Правила навчання.		4
6	Тема 3 (7). Індивідуалізація та диференціація в освіті. Поняття «індивідуалізація в освіті». Форми індивідуалізації навчальної роботи. Поняття «диференціація», «диференціація в освіті». Види й рівні диференціації. Диференціація навчання. Напрями та профілі диференціації.		1
7	Тема 4 (8). Методи навчання. Поняття «методи навчання». Класифікації методів навчання.		4
8	Тема 5 (9). Форми навчання. Поняття «форми організації навчання» та «форми навчання». Системи навчання.		2
9	Тема 6 (10). Засоби навчання. Поняття «засоби навчання». Класифікація засобів навчання. Наочність як основа для відображення змісту навчання. Види наочності. Засоби унаочнення та їх класифікація. Вимоги для підготовки та використання засобів унаочнення. Технічні засоби навчання.		3
Разом за семестр:			18
Усього годин:			18

8. Теми семінарських занять

№	Назва теми	Кількість годин д.в.	Кількість годин з.в.
<i>Шостий семестр</i>			
1	Тема 4. Методи науково – педагогічних досліджень. Сутність та особливості наукових досліджень у педагогіці. Класифікація методів науково-педагогічних		2

	досліджень. Теоретичні методи наукового дослідження. Методи емпіричного дослідження. Етапи педагогічного дослідження.		
2	Тема 1 (11). Розвиток і формування особистості. Поняття «індивід», «особистість», «індивідуальність». Розвиток та формування особистості, напрями розвитку. Вікові етапи розвитку особистості та індивідуальні особливості. Фактори, що впливають на розвиток та формування особистості.		4
3	Тема 2 (12). Теорія виховання: сутність, мета. Виховання в цілісному педагогічному процесі. Сутність та мета виховання.		4
4	Тема 3 (13). Закономірності, фактори, принципи, правила, компоненти. Закономірності виховання: підходи, загальна характеристика. Основні фактори, що визначають та впливають на процес виховання. Характеристика основних принципів та правил виховання.		4
5	Тема 4 (14). Напрями, види, типи виховання. Загальні методи виховання. Етапи процесу виховання. Шляхи підвищення ефективності процесу виховання. Організаційні форми виховання.		4
Разом за семестр:			18
Усього годин:			18

9. Самостійна робота

- Прочитати та опрацювати будь-який підручник або навчальний посібник з педагогіки рекомендований МОН України.

Наприклад:

- Фіцула М.М.* Педагогіка: Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти. – К.: Видавничий центр «Академія», 2001. – 528 с.
- Ягунов В.В.* Педагогіка: Навч. посібник. – К.: Либідь, 2003. – 560 с.

№	Назва теми	Кількість годин д.в.	Кількість годин з.в.
<i>П'ятий семестр</i>			
1	Тема 1. Педагогіка як наука.		11
2	Тема 2. Система освіти в Україні.		12
3	Тема 3. Зміст освіти й зміст навчання.		12
4	Тема 4. Методи науково – педагогічних досліджень.		12
5	Тема 1 (5). Дидактика. Процес навчання.		10
6	Тема 2 (6). Закономірності, принципи та правила навчання.		12

7	Тема 3 (7). Індивідуалізація та диференціація в освіті.		12
8	Тема 4 (8). Методи навчання.		12
9	Тема 5 (9). Форми навчання.		12
10	Тема 6 (10). Засоби навчання.		12
Разом за семестр:			117
<i>Шостий семестр</i>			
11	Тема 1 (11). Розвиток і формування особистості.		27
12	Тема 2 (12). Теорія виховання: сутність, мета.		30
13	Тема 3 (13). Закономірності, фактори, принципи, правила, компоненти.		30
14	Тема 4 (14). Напрями, види, типи виховання.		30
Разом за семестр:			117
Усього годин:			234

2. Опрацювати надані викладачем слайди.
3. Ознайомитися зі словником термінів.
4. Підготувати письмово завдання.

10. Плани семінарських занят

Тема: Розвиток і формування особистості.

План заняття

I. Теоретична частина. Понятійно-категоріальний апарат теми.

II. Інтерактивна взаємодія (виступи, обговорення):

1. Поняття «індивід», «особистість», «індивідуальність».
2. Розвиток та формування особистості, напрями розвитку.
3. Вікові етапи розвитку особистості та індивідуальні особливості.
4. Фактори, що впливають на розвиток та формування особистості.

Рекомендована література:

Основна: [15; 19; 23; 27]

Тема: Теорія виховання: сутність, мета, закономірності, фактори, принципи, правила, компоненти. Напрями, види, типи виховання.

План заняття

I. Теоретична частина. Понятійно-категоріальний апарат теми.

II. Інтерактивна взаємодія (виступи, обговорення):

1. Виховання в цілісному педагогічному процесі.
2. Сутність та мета виховання.

3. Закономірності виховання: підходи, загальна характеристика.
4. Основні фактори, що визначають та впливають на процес виховання.
5. Характеристика основних принципів та правил виховання.
6. Загальні методи виховання.
7. Етапи процесу виховання. Шляхи підвищення ефективності процесу виховання.
8. Організаційні форми виховання.

Рекомендована література:

Основна: [15; 19; 23; 27]

Тема: Методи науково – педагогічних досліджень.

План заняття

I. Теоретична частина. Понятійно-категоріальний апарат теми.

II. Інтерактивна взаємодія (виступи, обговорення):

1. Сутність та особливості наукових досліджень у педагогіці.
2. Класифікація методів науково-педагогічних досліджень.
3. Теоретичні методи наукового дослідження.
4. Методи емпіричного дослідження.
5. Етапи педагогічного дослідження.

Рекомендована література:

Основна: [15; 19; 23; 27]

11. Вимоги викладача

При вивченні дисципліни «Християнське консультування» необхідно спиратися на конспекти та рекомендовану основну та допоміжну літературу. Вітається використання інших джерел з альтернативними поглядами на ті чи інші питання задля формування продуктивної дискусії.

Від студента очікується:

- регулярне відвідування занять (відвідування контрольних заходів є обов'язковим);
- явка на заняття без запізнення;
- систематичне засвоєння навчального матеріалу;
- якісна підготовка виступів на семінарських заняттях, активна участь в

обговоренні дискусійних питань;

- своєчасне звітування про результати самостійної роботи;
- відпрацювання пропущених семінарських занять;
- дотримання норм академічної доброчесності.

Дотримання норм академічної доброчесності є загальною вимогою для студентів ТХІ. Згідно з «Положенням про академічну доброчесність», в Таврійському християнському інституті» категорично заборонено списування і плагіат. У разі виявлення факту порушення студент отримує незадовільну оцінку і повинен повторно скласти екзамен або виконати завдання. При повторних порушеннях, беручи до уваги моральний аспект проблеми, до студента можуть бути застосовані дисциплінарні заходи.

12. Студенти з особливими потребами

Студенти, що претендують на врахування їхніх особливих навчальних потреб, повинні заздалегідь повідомити про це секретаря навчального відділу, надавши відповідну медичну документацію.

13. Види контролю і система накопичення балів

При вивченні дисципліни застосовується поточний та підсумковий семестровий форми контролю. Також передбачено контроль засвоєння навчального матеріалу, винесеного на самостійну роботу.

Поточний контроль (засвоєння окремих тем) проводиться в формі оцінювання виступів та обговорення навчальних питань на семінарських заняттях.

Підсумковий семестровий контроль проводиться у формі усного іспиту під час екзаменаційної сесії (6-й семестр); термін можна дізнатися з графіку навчального процесу. Обсяг навчального матеріалу, який виноситься на іспит, відповідає робочій програмі дисципліни (див. пункт 4). Для допуску до семестрового екзамену студент має набрати за семестр не менше 20 балів з 50 максимально можливих.

Види контрольного заходу	Кількість контрольних заходів		Кількість балів за 1 захід		Усього балів	
	Д.в.	З.в.	Д.в.	З.в.	Д.в.	З.в.
Виступ на семінарському занятті	9	6	0-3	0-3	0-27	18
Участь у дискусії на семінарському занятті	9	6	0-1	0-1	0-9	0-6
Виконання самостійного письмового завдання	1	1	0-14	0-26	0-14	0-26
Іспит	1	1	50	50	0-50	0-50
Разом	20	14	-	-	0-100	0-100

14.Шкала оцінювання: національна та ECTS

Оцінка за національною шкалою / National grade		Мін. бал / Min. marks	Макс. бал/ Max. marks	Шкала ECTS / ECTS grade
недиференційована шкала / undifferentiated grade	диференційована шкала / differentiated grade			
Зараховано / Passed	Відмінно /Excellent	90	100	A
	Добре / Good	82	89	B
		74	81	C
		Задовільно / Satisfactory	64	73
Не зараховано / Fail	Незадовільно / Fail	60	63	E
		35	59	Fx
		0	34	F

15.Питання для підсумкового контролю

Шостий семестр. Третій рік навчання

Орієнтовний перелік питань для підготовки до екзамену

1. Педагогіка як наука та навчальна дисципліна, її предмет і завдання на сучасному етапі
2. Історія становлення і розвитку педагогіки.
3. Структура та галузі педагогічної науки, її зв'язок з іншими науками.
4. Основні категорії і поняття педагогіки.
5. Методи науково-педагогічних досліджень, їх загальна характеристика.
6. Вікова періодизація. Особливості навчання і виховання дітей різного віку.
7. Дидактика: предмет її вивчення, основні категорії.
8. Функції навчання.
9. Принципи навчання: класифікація і характеристика.

10. Сутність змісту освіти.
11. Методи навчання й основні підходи до їх класифікації.
12. Характеристика основних груп методів навчання.
13. Вибір методів навчання.
14. Форми навчання, їх розвиток і становлення.
15. Класно-урочна та лекційно – семінарська системи навчання.
16. Засоби навчання.
17. Принципи виховання.
18. Методи виховання та їх класифікація.
19. Характеристика основних груп методів виховання.

16.Список рекомендованих джерел

1. Основні рекомендовані джерела:

1. Барбина Е.С. Формирование педагогического мастерства учителя в системе непрерывного педагогического образования. – К., 1997.
2. Бондар В.І. Дидактика. – К.: Либідь, 2005. – 264 с.
3. Булатова О.С. Педагогический артистизм: Учеб. пособие для студентов высш. пед. учеб. заведений. – М.: Академия, 2001.
4. Закон України «Про освіту». – К.: Генеза, 1996.
5. Закон України «Про загальну середню освіту».
6. Закон України «Про позашкільні навчально-виховні заклади».
7. Закон України «Про вищу освіту».
8. Зязюн І.А., Сагач Г.М. Краса педагогічної дії. – К.: Українсько-фінський ін.-т менеджменту і бізнесу, 1997. – 302 с.
9. Ильин Е.Н. Искусство общения. – М.: Педагогика, 1982. – 112 с.
10. Кан-Калик В.А. Учителю о педагогическом общении. – М., 1987.
11. Король В.М., Савченко О.П., Гнезділова К.М., Касярум Н.В. Семінарські заняття з педагогіки: дидактичні матеріали. – Видавництво ЧНУ. – Черкаси, 2007. – 200 с.
12. Кузьмінський А.І., Омеляненко В.Л. Педагогіка: Підручник. – 2-ге вид., перероб.і доп. – К.: Знання-Прес, 2004. – 445 с.
13. Леви В. Искусство быть другим. – М., 1981.
14. Макаренко А.С. Собрание сочинений в 7-ми т. – К., 1953.
15. Мойсеюк Н.Є. Педагогіка. Навчальний посібник. 5-е видання, доповнене і перероблене. – К., 2007. – 656 с.

16. Педагогічна майстерність: Підручник / І.А. Зязюн, Л.В. Крамущенко, І.Ф. Кривонос та ін.; За ред. І.А. Зязюна. – 2-ге вид., допов. і переробл. – К.: Вища шк., 2004. – 422 с.
17. Педагогічна майстерність: Хрестоматія: Навч. посіб. / Упоряд.: І.А.Зязюн, Н.Г. Базилевич, Т.Г. Дмитренко та ін.; За ред. І.А. Зязюна. – К.: Вища шк., 2006. – 606с.
18. Пискунов А.И. Хрестоматия по истории зарубежной педагогики: Учеб. пособие для студентов пед. ин-тов / Сост.и авт.вводных статей А.И. Пискунов. – 2-е изд., перераб. – М.: Просвещение, 1981. – 528 с.
19. Подласый И.П. Педагогика. 100 вопросов – 100 ответов: учеб.пособие для студ.высш.учеб.заведений. – М.: Изд-во ВЛАДОС-ПРЕСС, 2001. – 368 с.
20. Станиславский К.С. Работа актера над собой // Собр. соч.: В 8 т. – М., 1954. – Т. 2.
21. Статут Організації Об'єднаних націй.
22. Сухомлинський В.О. Вибрані твори в п'яти томах. – К.: Радянська школа, 1976.
23. Фіцула М.М. Педагогіка: Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти. – К.: Видавничий центр «Академія», 2001. – 528 с.
24. Щербань П.М. Прикладна педагогіка: Навч.-метод.посіб. – К.: Вища шк., 2002. – 215 с.
25. Ушинський К.Д. Вибрані педагогічні твори. – К., 1983.
26. Чернокозов И.И. Профессиональная этика учителя. – М.: Просвещение, 1988.
27. Ягупов В.В. Педагогіка: Навч.посібник. – К.: Либідь, 2003. – 560 с.

2. Додаткові рекомендовані джерела:

1. Абрамян В.Ц. Театральна педагогіка. – К., 1996.
2. Амонашвили Ш.А. Личностно-гуманная основа педагогического процесса. – Мн.:Университетское, 1990.
3. Бех І.Д. Особистісно зорієнтоване виховання. – К., 1998.
4. Волкова Н.П. Педагогіка: Посібник для студентів вищих навчальних закладів: - К.: Видавничий центр "Академія", 2001.
5. Галузинський В.М., Євтух М.Б. Педагогіка: теорія та історія: Навчальний посібник. – К.: Вища школа, 1995.
6. Глассер У. Школы без неудачников. – М., 1991.

7. Давыдов В.В. Проблемы развивающегося обучения. – М., 1986.
8. Державна національна програма "Освіта" (Україна, ХХІ ст.).
9. Державна програма "Вчитель" // Освіта України, 2002, № 27.
10. Дидактика современной школы: Пособие для учителей / Под ред. В.О.Онищука - К.: Рад. школа, 1987.
11. Кан-Калик В.А., Никандров Н.Д. Педагогическое творчество. – М.: Педагогика, 1990.
12. Клокар Н.І. Психолого-педагогічна підготовка вчителя до інноваційної діяльності: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України. – К., 1997.
13. Корнетов Г.Б. Гуманистическое образование: традиции и перспективы. – М., 1993.
14. Кузьмінський А.І., Вовк Л.П., Омеляненко В.Л. Педагогіка: завдання і ситуації. Практикум. – К.: Знання-Прес, 2003.
15. Лихачев Б.Т. Педагогика. Курс лекций. Учебное пособие... - М.: Прометей, 1996.
16. Лозниця В.С. Психологія і педагогіка: основні положення. Навчальний посібник для самостійного вивчення дисципліни. – К.: "Екс Об", 1999.
17. Луговий В.І. Педагогічна освіта в Україні. – К.: МАУП, 1994.
18. Маркова А.К. Психология труда учителя. – М., 1993.
19. Моделирование педагогических ситуаций / Под ред. Ю.Н. Кулюткина, Г.С. Сухобской. – М., 1981.
20. Народна педагогіка: світовий досвід / Уклад.: А.І.Кузьмінський, В.Л.Омеляненко. – К.: Знання-Прес, 2003.
21. Педагогіка / за ред. А.М. Алексюка. – К.: Вища школа, 1985.
22. Педагогіка / за ред. М.Д. Ярмаченка – К.: Вища школа, 1986.
23. Подласый И.П. Педагогика. Учебное пособие. – М.: Просвещение: Гуманитарное издание, центр Владос, 1996.
24. Рогинський В.М. Азбука педагогического труда: Пособие для начинающего преподавателя педагогического вуза. – М.: Высш. шк., 1990.
25. Стельмахович М.Г. Народна педагогіка. – К.: Радянська школа, 1985.
26. Сурмі Ю. Кінець епохи «старанних відмінників» // Синергія. – 2001. - №2-3 (3-4).

27. Терентьєва Н.О. Від педагога-майстра до педагога-науковця // Вісн. Черкаського університету. Серія педагогічні науки. – 2003. – Вип. 45. – С. 52-57.
28. Українська козацька педагогіка і духовність / ред. Руденка Ю.Д. – Умань, 1995.
29. Харламов И.Ф. Педагогика. Учебное пособие. – М.: Высшая школа, 1990.
30. Шаталов В.Ф. Навчати всіх, навчати кожного // Педагогічний пошук. – К., 1988.
31. Декларації про державний суверенітет України. – К., Україна, 1991.